

AZ ORCZY-HÁZ

Írta: Pásztor Mihály

Eszmei pályázatot írtak ki annak a palotának a tervére, amelyet a régi Orczy-ház helyére fognak építeni. És az új Orczy-palota győztes terveit közlik most a képeslapok. Dehát csakugyan el fog-e tűnni a Károly-körútról az az öreg, vedlett ház, mely öt pesti nemzedék életét, búját-baját és örömét figyeli már vagy százharmincöt esztendő óta?! Legendákat mesélnek erről a kétemeletes, háromkapus, két uccára szóló házról, amely még látta Pestet fiatalnak és szegénynek s tanja volt, hogy miképen született meg és hogyan alakult ki Pest legzürzavarosabb hangú uccája: a Király-ucca. Ennek az épületmonstrumnak a helyén valamikor, nagyon régen hatalmas majorság terült el. A majorság károlykörüti sarkában az „Angol Királyhoz” címzett híres vendégfogadó csalogatta a vidéki vásárosokat és ez a vendégfogadó adott nevet később annak a dűlőútnak, amelyből az idők folyamán a Király-ucca lett. A XVIII. század végén aztán a kocsmával szomszédos károlykörüti telek tulajdonosa: Orczy Lőrinc báró megvásárolta a kocsmat és magához váltotta a kocsmakirályuccai szomszédságát is. Ezen a három hatalmas telken épült föl százharmincöt esztendővel ezelőtt az Orczy-ház, melynek 1830-ban már 281 lakója volt és az egykorúak azt mesélik róla, hogy minden órában egy kőmőci aranyat hoz a gazdájának. Ha a pletyka igaz, akkor mai pénzben kifejezve 148.412 pengő házbért hajtott volna száz esztendővel ezelőtt az Orczy-ház, ami meglehetősen tekintélyes summa, de nem is olyan nagy pénz, ha meggondoljuk, hogy a háború elején mai pénzre átszámítva 277.118 pengő volt ennek a mammutháznak az egyévi bérjövödelme.

Ez a csúnya nagy ház volt Pestnek, az első tömegszállása, első bércszárnyája és ez a nagy ház a legerősebb bizonyítéka annak, hogy Orczy Lőrinc báró nemcsak vitéz katonára és nemcsak szépszávu költője volt a maga korának, hanem mint üzletember se esett a fejelágyára. Ő jött rá arra elsőnek, hogy annak a sok üzletes zsidónak, aki országos vásárok idején ellepte Pestet: hajlék kell, ahol magát és portékáját a két hétig tartó vásár idejére elraktározza. Orczy Lőrinc jött rá arra, hogy „háziúrnak”, bérháztulajdonosnak lenni nem utolsó dolog, mert a „futóvendég”, az ideiglenes lakó fizet a legkiadósabban. Orczy József, aki apja halála után ezt a nagy házat örökölte: még jobban megnövelte a ház jövödelmét. Az udvaron hatalmas raktárat építtetett. Ebben helyezték el a vásárosok a gyapjút és nyersbőr-készleteiket. A XIX. század húszas éveiben pedig még egy emeletet húztak az egyemeletes házra. Így lett végül a vásáros zsidók fészke az Orczy-ház, amelyben nemcsak lakások, boltok és raktárak voltak, hanem volt két templom és egy rituális fürdő; az Orczy-házban lakott a rabbi, a zsidó kántor és az egyházi. Volt kóser vendéglője, sőt külön kávéháza is volt az Orczy-háznak, amelyet száz esztendőn keresztül a vén ház kaftános lakói a maguk jellegzetes zsargonjában, röviden *Acise*-nek neveztek. Ebben a kávéházban a fekete mellett mindent lehetett kapni, amire egy Orczy-házbelinek szüksége volt. Tajték-pipát és sorsjegyet; ékszer és zsebórát; jegygyűrűt és nyúl bőrt; imakönyvet és sorsjegyet, szóval mindent árultak itt a vásár idején és vásáron kívül itt perfektuálták a nagy és kis üzleteket, sőt rossznyelvek azt rebesgették az „Aciseról”, hogy valamikor, más időkben, itt volt a tanu-börze is és akinek a bíróságon dolga akadt, mielőtt a törvény elé lépett volna, az Orczy-ház kávéházból vitt magával két szavahihető embert. Itt reggeliztek a vásárosok, de ebédelni az Orczy-ház vendéglőjébe tértek be, mert ott lehetett kapni a legízletesebb manduláshalat és paprikás pontyot. Ott készült a legpompásabb

nemzeti eledel: a *sólet* és a „*kugli*” nevű tészta, amelyből ha valaki jóllakott, utána huszonnégy óráig nem tudott enni semmit, megdagadt mint a *boa constrictor*, mely bonyút nyelt. Délutánonként a Király ucca és környéke megint az Orczy-kávéházat lepte el, hogy egy csésze feketekávé mellett néhány párti kalábríasz-játékkal úzze el a napi gondokat. Nemcsak az Országútról (mert a Károly körutat akkor még így hívták) és nemcsak a Király ucca környékéről, a Két Szerecseny uccából, a Három Dob uccából, a Kékkakas, meg a Holló uccából sereglettek ide az emberek, hanem voltak az Orczy-kávéháznak dohányuccai vendégei is, mert az Orczy-kávéház nemcsak kávéház volt, hanem az üzletes embernek bőrze, a szórakozónivágyónak pedig kaszinó. Külön nyelve volt ennek a kávéháznak. A gazda, a pincér, a törzsvendégek és a „Landjud” néven nevezett vidéki vásárosok egyaránt azt a *jiddisch-deutsch* nevezetű beszédet beszélték, amelyet csak ők maguk értettek meg.

Jöttek természetesen később új idők, a magyarosodás nagyszerű idői, Pest épült, széplült, Sugárutat vágta a Terézváros gyomrába és minden megváltozott, csak az Orczy-ház környéke maradt meg a réginek; az Orczy-házat és a Király ucca környékét nem lehetett kimozdítani a sarkából. Az Orczy-ház gőgös konzervatívizmusaival nem tudtak megbirkózni a modernizáló törekvések. Mindössze annyi történt, hogy a hetvenes esztendő közepén megmagyarosították a Teréz- és Erzsébetváros kis uccáinak német neveit. A Trommelgasseből Dob ucca lett, a Kékkakas uccából Petőfi ucca, a Rettichgasseből meg Révay ucca. Ezek a nagy uccamagyarosítások némi zavart idéztek elő az Orczy-kávéház törzsvendégei körében. Így például megesett, hogy az egyik szakállas „stammgast”, aki özsonnára vaját akart enni retekkel, odaszólt a pincérnek:

— Gemzeher Butter und ein Stück Révay!

Az Orczyban ugyanis azt hitték, hogy a retket Révay-nak hívják magyarul, mert különben a városi urak miért fordították volna le a Rettichgasset Révay Gassera?!

Híres kávéház volt valamikor az Orczy-kávéház, amelyről egy királyuccai szerző valamikor nagyon népszerű színdarabot írt. De híres volt az Orczy-ház is, amelyről legendák és regények születtek. És furcsa elgondolni, hogy ezt az öreg, százharmincöt esztendő, csúnya nagy házat most lebontják és hatalmas, modern palotát építenek a helyébe. Az Orczy-ház pedig eltűnik a világból; a róla szóló legendákat és vicceket elfelejtik. Elmúlik az öreg épület, aminthogy lassacskán elmúltak azok, akik építették és akiknek valamikor jól jövedelmező hitbizománya, fejőstehene volt. Mert úgy tessék megérteni a dolgot, hogy az Orczy-ház már réges-rég nem az Orczy-familiáé. Amint nőtt, lombosodott a familia, egyre sokasodott az Orczy-ház tulajdonosainak a száma is és volt idő, amikor több mint ezer tulajdonosa volt ennek a nagy épületnek, mely végül is teljesen és végérvényesen kicsúszott az Orczy-familia kezéből. Részvénytársasággá alakult az Orczy-ház és a részvényesek most új, modern palotát építenek a régi ház helyébe. Ha a gazdasági viszonyok valamennyire megenyhülnek, a bontócsákány nekifenekedik az öreg falaknak; kikezdi a régi téglákat és köveket; elpusztítja a legendákat, a meséket és az adomákat, amelyek erről a nagy házról születtek és valamikor szórakoztatták és megnevetették a pesti kávéházak törzsvendégeit. Elvonulnak a régi házból a régi lakók és valószínűleg elvonulnak a patkányok is, melyeknek tengersokasága százesztendőn keresztül ideszokott a nyersbőr és gyapjú jellegzetes szagára.

Vajjon mi lesz — a patkányokkal?